

ISTORINIAI SODAI IR PARKAI (Florencijos chartija, 1981 m.)

Priimta ICOMOS 1982 m. gruodžio mėn.

PREAMBULĖ

ICOMOS-IFLA¹ tarptautinio mokslinio istorinių sodų ir parkų komiteto susitikimas 1981 m. gegužės 21 d. Florencijoje nusprendė patvirtinti chartiją, skirtą istoriniams sodams ir parkams išsaugoti, kuri būtų pavadinta susitikimo miesto vardu. Komitetas parengė dabartinės Florencijos chartijos projektą ir 1982 m. gruodžio 15 d. įregistravo jį ICOMOS kaip Venecijos chartijos priedą, apimančią šią konkrečią sritį.

APIBRĖŽTYS IR SIEKINIAI

1 straipsnis

„Istorinis sodas arba parkas² yra architektūros ir sodininkystės kūrinys, įdomus visuomenei istoriniu arba meniniu požiūriu.“ Būtent dėl to jis laikytinas paminklu.

2 straipsnis

„Istorinis sodas arba parkas yra architektūrinė kompozicija, kurios sudedamosios visų pirma yra augalinės, todėl gyvos. Tai reiškia, kad jos yra trapios, mirštančios ir atsinaujinančios arba atnaujinamos.“ Taigi sodo arba parko pavidalas atskleidžia amžiną pusiausvyrą tarp metų laikų ciklo, gamtos augimo ir nykimo bei menininkų ir amatininkų troškimo, kad šis jų kūrinys niekada nekistų.

3 straipsnis

Kadangi istoriniai sodai ir parkai yra paminklai, juos būtina išsaugoti nenusižengiant Venecijos chartijos dvasiai. Tačiau tai gyvieji paminklai, todėl jų išsaugojimą privalo reglamentuoti specialios taisyklės, kurias ir nustato ši Chartija.

4 straipsnis

Istorinio sodo arba parko architektūrinę kompoziciją sudaro:

- Jo planas ir topografija.
- Jo augalija, įskaitant augalų rūšis, proporcijas, spalvines schemas, išdėstymą erdvėje ir santykinius aukščius.
- Jo struktūriniai ir dekoratyviniai požymiai.
- Jo tekantieji ir stovintieji vandenys, atspindintys dangų.

5 straipsnis

Išreikšdami tiesioginį civilizacijos ir gamtos artumą, taip pat būdami mėgavimosi vietomis, pritaikytomis meditacijai arba ramybei, sodai ir parkai perteikia kosminę prasmę turintį

idealizuotą pasaulio vaizdinį, „rojų“ – etimologine sąvokos reikšme, o drauge liudija kultūrą, stilių, šimtmetį, neretai ir kūrybiško menininko originalumą.

6 straipsnis

Sąvoka „istorinis sodas arba parkas“ vienodai taikoma mažiems sodams ir dideliems parkams, tiek geometriniais, tiek peizažiniams.

7 straipsnis

Istorinis sodas arba parkas jokių atvejų negali būti atskirtas nuo savo konkrečios – tiek miestiškos arba kaimiškos, tiek dirbtinės arba natūralios – aplinkos, nesvarbu, ar jis nesusijęs, ar susijęs su koku nors statiniu, kuris tuomet laikomas neatsiejamu šio sodo arba parko papildiniu.

8 straipsnis

Istorinė vieta arba vietovė – tai ypatingas kraštovaizdis, susijęs su atmintinu veiksmu, pavyzdžiui, svarbesniu istoriniu įvykiu, žinomumu, lemtingu mūšiu, arba yra įamžintas garsiam paveikslui.

9 straipsnis

Istorinių sodų ir parkų išsaugojimas priklauso nuo jų identifikavimo ir surašymo. Šiam paveldui būtina kelių rūšių veikla, būtent palaikomoji priežiūra, konservavimas ir restauravimas. Tam tikrais atvejais gali būti rekomenduojama ir rekonstrukcija. Istorinio sodo arba parko autentiškumas vienodai stipriai priklauso tiek nuo įvairių jo dalių kompozicijos ir masto, tiek nuo jo dekoratyviųjų požymių ir kiekvienai jo daliai pasirinktų augmenų arba neorganinių medžiagų.

PALAIKOMOJI PRIEŽIŪRA, KONSERVAVIMAS, RESTAURAVIMAS, REKONSTRUKCIJOS

10 straipsnis

Bet kurio istorinio sodo arba parko, arba kurios nors jo dalies palaikomosios priežiūros, konservavimo, restauravimo arba rekonstrukcijos darbų būtina imtis vienu metu ir drauge apimant visus jo sudedamuosius požymius. Įvairių operacijų išskirtis būtų žalinga sodo arba parko vieniui.

PALAIKOMOJI PRIEŽIŪRA IR KONSERVAVIMAS

11 straipsnis

Pirmaeilės svarbos dalykas – nuolatinė palaikomoji istorinių sodų ir parkų priežiūra. Kadangi sodų ir parkų medžiaga visų pirma yra augalinė, norint išsaugoti nepakitusią šio paveldo būklę, būtini tiek skubūs keitimai prareikus, tiek ilgalaikė periodinio atnaujinimo (kritulių šalinimo ir atsodinimo brandžiais augalais) programa.

12 straipsnis

Periodiškai keistinas medžių, krūmų, augalų ir gėlių rūšis būtina parinkti, atsižvelgiant į įsitvirtinusių bei pripažintą kiekvieno botaninio ir sodininkystės regiono praktiką, taip pat siekiant identifikuoti ir išsaugoti čia iš pradžių augintas konkrečias rūšis.

13 straipsnis

Istoriniam sodui arba parkui būdingus ir jo neatsiejamąją dalį sudarančius nuolatinis arba kilnojamuosius architektūrinius, skulptūrinius ar puošybinius elementus pašalinti arba perkelti leistina tik tuo atveju, jei tai iš esmės būtina jiems konservuoti arba restauruoti. Bet kuris iš tokių pavojuje atsidūrusių elementų gali būti pamainomas arba restauruojamas laikantis Venecijos chartijos principų ir privalomai nurodant bet kurio visiško pamainymo datą³.

14 straipsnis

Istorinis sodas arba parkas privalo būti išsaugomas tinkamoje aplinkumoje. Turi būti uždraustas bet koks fizinės aplinkos keitimas, galintis grėsti ekologiškai pusiausvyrai. Šios nuostatos taikytinos visiems infrastruktūros aspektams, nesvarbu – vidiniams ar išoriniams (drenavimo darbams, drėkinimo sistemoms, keliams, automobilių stovėjimo įrenginiams, užtvarams, prižiūrėjimo, taip pat lankytojų patogumų infrastruktūrai ir pan.).

RESTAURAVIMAS IR REKONSTRUKCIJOS

15 straipsnis

Negalima imtis jokių istorinio sodo arba parko restauravimo, o ypač rekonstravimo, darbų, pirmiau neatlikus išsamių mokslinių tyrimų. Tuo užtikrinama, kad šie darbai – nuo kasinėjimų iki dokumentavimo įrašų, susijusių su šiuo konkrečiu ir į jį panašiais sodais arba parkais, komplektavimo – bus atlikti moksliniais. Prieš pradėdant bet kuriuos praktinius darbus, būtina parengti minėtais moksliniais tyrimais pagrįstą projektą. Šis projektas privalo būti pateiktas grupei ekspertų drauge išnagrinėti ir pritarti.

16 straipsnis

Restauravimo darbai privalo gerbti vienas kitą keitusius konkretaus sodo arba parko raidos tarpsnius. Iš esmės nė vienam laikotarpiui nereikėtų teikti pranašumo bet kurių kitų atžvilgiu, išskyrus išimtinius atvejus, kai tam tikros sodo arba parko dalys gali būti taip sužalotos arba nunaikintos, kad nusprendžiama jas rekonstruoti remiantis išlikusiais pėdsakais arba nenuginčijamais dokumentiniais įrodymais. Konkrečiau, tokių rekonstravimo darbų galima būtų imtis tose dalyse, kurios yra arčiausiai sodo arba parko pastatų⁴, tuo parodant jų reikšmę bendrojoje kompozicijoje.

17 straipsnis

Jeigu sodas arba parkas visiškai išnyko arba nuoseklių jo raidos tarpsnių neįrodo niekas, išskyrus prielaidas, atliktoji rekonstrukcija negali būti laikoma istoriniu sodu arba parku.

NAUDOJIMAS

18 straipsnis

Kiekvienas istorinis sodas arba parkas sukurtas apžiūrėti ir vaikštinėti. Tačiau norint išsaugoti jo fizinį audinį ir kultūrinę ištarą, patektis į jį turi būti ribojama tiek, kiek reikalauja sodo arba parko dydis ir pažeidžiamumas.

19 straipsnis

Dėl turimojo pobūdžio ir paskirties istoriniai sodai ir parkai yra taikios vietos, palankios žmonėms bendrauti, leidžiančios panirti į tylą ir suvokti gamtą. Ši kasdienio naudojimosi sodais ir parkais koncepcija neišvengiamai prieštarauja jų vaidmeniui tomis retomis progomis, kai ten rengiama kokia nors šventė. Todėl reikėtų aiškiai apibrėžti tokio proginio naudojimo sąlygas, kad bet kuri istoriniame sode arba parke rengiama šventė galėtų prisidėti stiprinant jo vaizdinį poveikį, užuot jį iškraipius arba jam pakenkus.

20 straipsnis

Nors istoriniai sodai ir parkai gali tikti ramiems kasdieniams žaidimams, šio paveldo kaimynystėje reikėtų numatyti atskiras teritorijas, tinkamas aktyviai, gyvai žaisti ir sportuoti. Taip šie visuomenės poreikiai būtų patenkinti, nekenkiant sodų, parkų ir kraštovaizdžių konservavimui.

21 straipsnis

Prireikus atlikti metų laiko nulemtus palaikomosios priežiūros ir konservavimo darbus, taip pat trumpalaikes operacijas, padedančias restauruoti sodo arba parko autentiškumą; šios veiklos visada turi būti pirmesnės, palyginti su viešojo naudojimo reikalavimais. Bet kurios istorinių sodų ir parkų lankymui skirtos priemonės privalo atitikti reglamentus, užtikrinančius šios vietos dvasios išlaikymą.

22 straipsnis

Jeigu sodą arba parką juosia sienos⁵, jų nereikėtų šalinti, iš anksto neišnagrinėjus visų įmanomų pasekmių, kurios galėtų pakeisti jo atmosferą ir paveikti išsaugojimą.

TEISINĖ IR ADMINISTRACINĖ APSAUGA

23 straipsnis

Atsakingos valdžios institucijos, kvalifikuotų ekspertų patariamos, turėtų priimti atitinkamas teises ir administracines priemones istoriniams sodams ir parkams identifikuoti, surašyti ir apsaugoti. Tokių sodų ir parkų išsaugojimą privalu numatyti žemėnaudos planų sistemoje ir deramai nurodyti šias nuostatas dokumentuose, susijusiuose su regioniniu ir vietiniu planavimu. Atsakingosios valdžios institucijos, kvalifikuotų ekspertų patariamos, taip pat turėtų patvirtinti finansines priemones, kurios palengvintų istorinių sodų ir parkų palaikomąją priežiūrą, konservavimą bei restauravimą, o prireikus – ir rekonstrukciją.

24 straipsnis

Istoriniai sodai ir parkai priklauso tiems palikimo elementams, kurie dėl savo prigimties gali išgyventi tik tuo atveju, jei juos intensyviai ir nuolatos globoja specialiai išmokyti ekspertai. Todėl reikia tinkamų nuostatų tokiems asmenims mokyti, nesvarbu, ar jie būtų istorikai, architektai, kraštovaizdžio architektai, ar sodininkai arba botanikai. Taip pat reikia pasirūpinti ir užtikrinti, kad nuolatos būtų dauginamos ir veisiamos augalų rūšys, be kurių negali išsiversti šio paveldo palaikomoji priežiūra ir restauravimas.

25 straipsnis

Susidomėjimą istoriniais sodais ir parkais turėtų skatinti bet kurios rūšies veikla, gebanti pabrėžti jų – kaip bendrojo palikimo dalies – tikrąją vertę, padedanti juos geriau suprasti ir labiau branginti. Tai gali būti mokslo tyrimų skatinimas, tarptautinė informacijos sklaida ir mainai, publikacijos, tarp jų ir plačiajai visuomenei skirti kūriniai, tinkamai kontroliuojamos prieigos visuomenei skatinimas, taip pat žiniasklaidos naudojimas didinant informuotumą apie poreikį deramai gerbti gamtą ir šį istorinį paveldą. Iškiliausius istorinius sodus ir parkus reikia siūlyti įtraukti į Pasaulio paveldo sąrašą⁶.

Pastaba

Šios rekomendacijos gali būti taikomos visiems istoriniams sodams ir parkams bet kur pasaulyje.

Chartiją galima nuosekliai papildyti naujomis nuostatomis, kurios būtų skirtos konkrečioms sodų ir parkų rūšims, drauge jas trumpai apibūdinant

Vertėja Jūratė Markevičienė ©, Vilnius 2016

ORIGINALO NUORODOS IR KOMENTARAI LIETUVIŠKAM VERTIMUI

¹ *Vert. koment.* Šio mokslinio komiteto svetainėje nurodoma, kad jis įkurtas 1971 m., o nuo 1999 m. pervadintas į Tarptautinį mokslinį komitetą kultūriniais kraštovaizdžiams (ISCCL). Šis pavadinimas rodo perėjimą nuo *sodų ir parkų* prie platesnės – *kultūrinio kraštovaizdžio* – sampratos, pirmąsyk apibrėžtos Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairėse 1992 m. Tai jungtinis komitetas, kurį sudaro ICOMOS ir IFLA (Tarptautinės kraštovaizdžio architektų federacijos) nariai.

² *Vert. koment.* Angl. *garden* sąvoka yra platesnė nei lietuvių kalbos, ji reiškia ne vien sodus, bet ir tam tikrus parkus, paprastai – tikslingai suformuotus arba modifikuotus želdynus, kurių augalija yra kryptingai kultivuojama įgyvendinant meninę arba estetinę ir pan. koncepciją, pvz., dvarų parkai. Todėl, siekiant tiksliau perteikti *garden* prasmę, šiame ir kituose ICOMOS dokumentuose vartojamas plėtinys *sodai ir parkai*.

³ *Vert. koment.* Šis reikalavimas grindžiamas pamatiniu paveldo saugos principu – paveldo autentiškumu (t. y. paveldas turi būti *tikras* praeities daiktas). Todėl įvykdžius keitimą (konservavus, restauravus, pamainius, perdirbus ir t. t.), visuomenę būtina informuoti, kas, kada ir kaip keitė konkretaus paveldo objekto autentiškumą.

⁴ *Vert. koment.* Originale vartojama sąvokos vienaskaita, nes kalbama ne apie bet kuriuos sode arba parke esančius statinius, o apie pagrindinius sodo arba parko ansamblio pastatus, kurie yra bendrosios parko

kompozicijos dominantės, – rūmai ir pan. Vertimo daugiskaita siekiama padaryti šią nuostatą aiškesnę Lietuvos skaitytojams.

⁵ *Vert. koment.* Turimi galvoje visokie užtvantai – sienos, tvoros, tankios gyvatvorės ir pan.

⁶ *Vert. koment.* Ši nuostata sėkmingai įgyvendinama. 2016 m. Pasaulio paveldo sąrašė buvo 17-a atskirai saugomų sodų ir parkų, daugiausia rūmų parkų, ir kur kas daugiau – saugomų kaip neatsiejamųjų didesnių kompleksų (rūmų, dvarų, vienuolynų, miestų) dalys.